

Hubert Mącik

Miejski Konserwator Zabytków w Lublinie

CMENTARZ PRZY UL. WALECZNYCH W LUBLINIE – DOKUMENT RÓŻNORODNOŚCI KULTUROWEJ LUBLINA

W treści *Dokumentu z Nara o autentyzmie*, opracowanego przez specjalistów z UNESCO i ICOMOS¹ w 1994 r. podczas konferencji w Nara w Japonii, zawarto kilka znamienych stwierdzeń. Między innymi, w punkcie 5 Dokumentu zaznaczono, że „Różnorodność kultur i dziedzictwa kultury stanowi nie dające się niczym zastąpić bogactwo intelektualne i duchowe ludzkości. Należy ją uznać jako najważniejszy aspekt jego rozwoju.”² W punkcie 7 tego Dokumentu stwierdzono, z kolei iż należy respektować formy i środki ekspresji, zarówno materialne jak i niematerialne które stanowią dziedzictwo różnych kultur.

Położony przy skrzyżowaniu ul. Unickiej i Walecznych cmentarz jest dla Lublina unikalnym dokumentem – świadectwem różnorodności kultur i dziedzictwa kultury. Unikalnym, bowiem jest jedynym w Lublinie historycznym cmentarzem wyznaniowym, gdzie w tym samym miejscu, na tej samej działce, spoczywają obok siebie wierni trzech wyznań chrześcijańskich, chronologicznie: rzymskokatolickiego, unickiego i prawosławnego³.

Cmentarz, założony jako parafialna nekropolia kościoła św. Mikołaja na Czwartku w końcu XVIII stulecia, po przeniesieniu siedziby parafii do opuszczonego po kasacie kościoła augustiańskiego i utworzeniu nowego cmentarza na Kalinowszczyźnie, stał się własnością unitów. Po likwidacji Unii w Królestwie Polskim cmentarz przejęli prawosławni. W tradycji lokalnej pozostał jednak cmentarzem „unickim” i od niego swą obecną nazwę wzięła ul. Unicka, a informacje o rzymsko-katolickich początkach nekropolii, niemal równej metryką cmentarzowi

¹ *International Council on Monuments and Sites*.

² Cytat za: http://www.ihtourism.pl/images/pdf/pliki_pl/NARA.pdf, tłum. M. Fokt-Willmann.

³ Cmentarze przy ul. Lipowej to zespół odrębnych od siebie cmentarzy wyznaniowych, nie zaś jeden cmentarz.

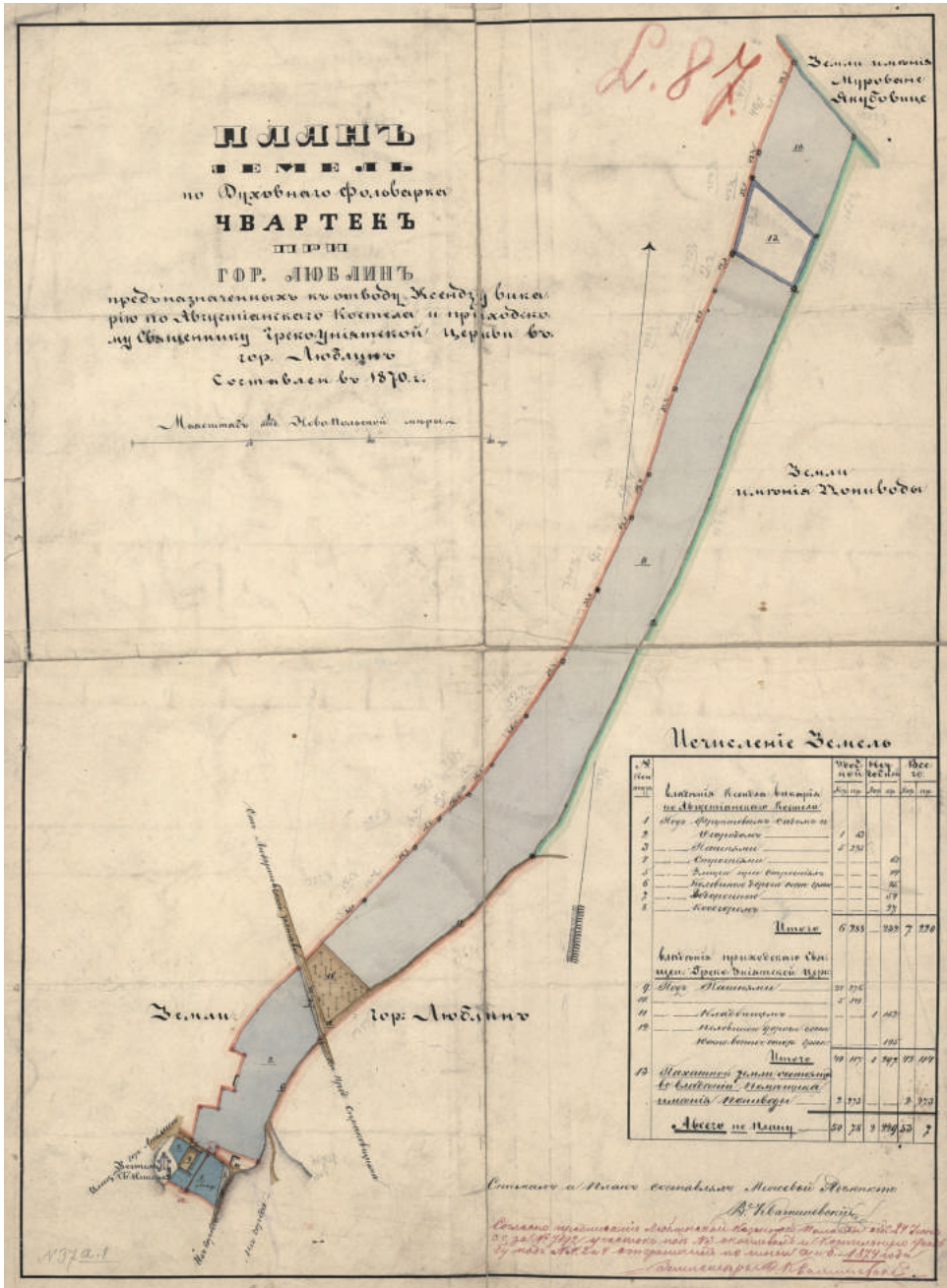
przy ul. Lipowej, upowszechniły się dopiero niedawno⁴. Po II wojnie światowej cmentarz zamknięto, a w ostatnich latach próbowano go zabudować obiektem handlowym, na szczęście bezskutecznie, bowiem dzięki oporowi mieszkańców Lublina i szybkiemu, konsekwentnemu działaniu Prezydenta Lublina i Rady Miasta opracowano i uchwalono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru cmentarza. Ustalenia planu wykluczają możliwość jakiegokolwiek zabudowy na jego terenie. W dotychczasowej historii Lublina był to przypadek wyjątkowy. Pierwszy raz bowiem zdarzyło się w tym mieście, żeby zastosowano procedury planistyczne – i to w pełni skutecznie – wyłącznie w celu ochrony zabytku. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego chroni obszar cmentarza przed zabudową, jednak najszerszą ochronę temu miejscu zapewniłby wpis do rejestru zabytków. Niestety, jak dotąd Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków, mimo wniosków mieszkańców Lublina skupionych w Stowarzyszeniu Ochrony Miejsc Zapomnianych, nie wszczął postępowania administracyjnego w tej sprawie.

Stowarzyszenie Ochrony Miejsc Zapomnianych przyczyniło się szczególnie mocno do ocalenia cmentarza przy ul. Walecznych. Staraniem stowarzyszenia przeprowadzono także kwerendy archiwalne, wyjaśniające słabo dotąd znaną historię cmentarza. Członkowie Stowarzyszenia monitorują obszar cmentarza i każdorazowo, w przypadku odkrycia kolejnych szczątków ludzkich, fragmentów pomników nagrobnych i innych relikwów cmentarza – powiadamiają o tych faktach konserwatora zabytków.

Mimo, jak na razie, sukcesu odniesionego przez zwolenników ochrony cmentarza, trudno nie traktować całej tej sprawy, jako wyjątkowo niepokojącego znaku naszych czasów, skoro parafia prawosławna, będąca właścicielem cmentarza, chciała go zagospodarować jako działkę budowlaną dla dużego obiektu handlowego. Obrońcy cmentarza słyszeli m.in. argument, że cmentarz jest własnością prywatną. Owszem, z formalnego punktu widzenia tak jest, ale każdy z nas ma moralne prawo do obrony dziedzictwa kulturowego, niezależnie od jego statusu własności. We wspomnianym na wstępie *Dokumencie z Nara* zawarto znamienne stwierdzenie: „dziedzictwo kultury każdego jest dziedzictwem wszystkich”⁵.

⁴ Co prawda ks. Jan Ambroży Wadowski napomknął o cmentarzu parafialnym kościoła św. Mikołaja, położonym za rogatkami lubartowskimi, który w 1866 r. stał się własnością unitów, a później prawosławnych (J. A. Wadowski, *Kościoly lubelskie*, Kraków 1907, s. 97). Informacja ta jednak nie upowszechniła się, i w kolejnych opracowaniach dotyczących cmentarza (m.in. w karcie ewidencyjnej cmentarza, sporządzonej w 1991 r., znajdującej się w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie) brak jej.

⁵ Podkreślenie pochodzi od Autora tekstu (przyj. red.).

Fot. 1. Plan ziem folwarku duchownego znajdującego się na przedmieściu lubelskim Czwartek, z oznaczeniem cmentarza „unickiego”, z 1870 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zesp. 22, sygn. 152).

Fot. 2. Kopia fragmentu poprzedniego planu, wykonana w 1905 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zesp. 22, sygn. 153).